

УДК 070.1-051:004.8]:378.011.3

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА МАС-МЕДІА: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ЖУРНАЛІСТІВ

Наталя Яблоновська

*Житомирський державний університет ім. Івана Франка,
вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна
e-mail: yablon1973@gmail.com*

У статті обґрунтовується необхідність посилення загальнотеоретичної та аналітичної підготовки майбутнього журналіста, викликана конкуренцією з боку штучного інтелекту, здатного створювати новинний контент і виконувати рутинну журналістську працю.

Ключові слова: журналістська освіта, штучний інтелект, технізація, журналістика.

Стратегія підготовки журналістських кадрів – проблема, яку протягом багатьох років активно обговорюють і в академічних колах, і журналісти-практики. Ця проблема неодноразово ставала центром роздумів таких українських та зарубіжних вчених, як В. Різун, В. Здоровега, С. Корконосенко, І. Михайлин, В. Тулупов та ін.

Вчені зазвичай виділяють три історичні типи підготовки журналіста [9, с. 42–43]: 1) школа виховання пропагандиста, поширена в країнах з тоталітарним режимом: підготовка журналістів здійснюється в руслі ідеології правлячої партії, під час навчання журналіста готують не стільки як майбутнього професіонала, скільки відданого партійним цінностям агітатора і пропагандиста; 2) школа виховання інформатора, поширена в англосаксонській журналістиці, веде підготовку репортера, зосередженого на пошуку фактів, а не на їх поясненні; 3) школа виховання аналітика, характерна для країн Центральної та Південної Європи (Німеччина, Франція, Іспанія), яка культивує «місіонерську» журналістику, або журналістику «соціальної відповідальності».

Остання, безумовно, перегукується з традиціями української журналістики і публіцистики, що беруть початок ще в літературі Київської Русі. Ці традиції були частково перервані в ХХ ст. радянською школою виховання «агітатора, пропагандиста і колективного організатора», в якій журналістам відводилася роль не володарів думок, а лише «підручних партії».

Сьогодні українські медіа впадають у нові крайнощі, демонструючи захоплення стандартами репортерства, в яких сенсаційний факт мислиться набагато важливіше зваженого, компетентного коментаря до нього. І це позначається на підходах до журналістської освіти. Як справедливо зазначає С. Г. Корконосенко, пострадянська преса «інтенсивно сприймає стандарти англосаксонської журналістики, не відчуває гострої потреби в тому, щоб кореспондент був інтелектуалом і ерудитом» [5, с. 15].

А значить, і в журналістській освіті стала відчутною відмова від низки теоретичних дисциплін на користь додаткової практичній підготовці студента.

Але чи такий вже цінний сам по собі окремих факт, для розуміння і оцінки якого у реципієнта не вистачає відповідних знань? Публіцист Валерій Аграновський колись назвав неусвідомлений, «голий» факт «громом литавр в оркестрі, що звучать поза всяким зв'язком з мелодією та змістом», оскільки «жодний факт, навіть кричущий, сенсаційний, не може «вплинути на уми», якщо він не осмислений автором, не супроводжений роздумами, доводами, не забезпечений темою, яка має свій портрет». «Сенсація, – зазначав В. Аграновський, – сама по собі найчастіше породжує пересуди, залишає читача в подиві, не організує його ставлення до події, факту, а в результаті не формує громадської думки, які не пробуджує громадських роздумів, а отже, не сприяє виконанню головного завдання журналістики» [2]. З цією точкою зору перегукується знаменитий вислів радянського журналіста №1 Анатолія Аграновського: «Добре пише не той, хто добре пише, а той, хто добре думає».

Утім, збір фактажу і формування адекватної картини світу – це завдання, які не суперечать одне одному, а мають діалектично поєднуватися. Відомий український журналістикознавець В. Здоровега дуже слушно зауважив: «Хто не бачить необхідності у тому, щоб мас-медіа подавали щоденно оперативну і різнобарвну хронікально-новинну інформацію, той не усвідомлює найпершого обов'язку журналіста; хто зводить усю сутність ЗМІ лише до фіксації та повідомлення новин, той загалом не розуміє глибокої сутності журналіста» [4, с. 4–5].

На думку відомого американського медіаеколога Ніла Постмана, поверхнева, фрагментована інформація, яку дає своїм глядачам телебачення, анітрохи не наближає аудиторію до розуміння ситуації, проте створює у неї ілюзію розуміння.

У книзі «Розважаємося до смерті» вчений наводить приклад того, що висвітлення американським телебаченням кризи в Ірані, під час якої були взяті в заручники американці, анітрохи не наблизило громадян до справжнього розуміння того, що відбувається в цій країні. Н. Постман переконаний, що після перегляду новин навряд чи навіть один американець зі ста зможе відповісти на питання, якою мовою розмовляють в Ірані, що означає слово «аятола», хто такий шах і звідки він прийшов, в чому особливості іранських релігійних вірувань, або хоча б схематично зможе викласти історію країни [15, с. 107].

Згідно з Н. Постманом, те, що американська аудиторія в ХХ столітті вважала за «думки», істотно відрізнялося від того, чим були думки в ХІХ або навіть в ХVІІІ ст.: тепер це швидше емоції, і вони швидко змінюються (часто на прямо протилежні). На жаль, і в сучасних українських ЗМІ інфотейнмент як спосіб подачі інформації призводить до аналогічних наслідків.

Споживач потребує як фактів, так і у фундаментальній інформації для того, щоб ці факти осмислити. Але сьогодні кількість журналістів, здатних тільки здобувати факти, в десятки разів більша, ніж число тих їхніх колег, загальна теоретична підготовка яких дає змогу їм ці факти аналізувати і коментувати, і тому статус других є незрівнянно вищим, ніж статус перших. Ця закономірність властива всім країнам, включаючи і ті, де верх беруть традиції репортерства. Як вказує С. Г. Корконосенко, «за даними міжнародних експертиз, групу кращих газет ХХ століття складають, майже без винятків, якісні видання ділового профілю класу британської Financial Times» [5, с. 15].

По-новому поглянути на зазначену проблему змушує і стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, в ході якого активно створюються механізми заміщення праці журналіста зі створення новинного контенту. Футуролог Емі Вебб, засновник Інституту «Майбутнє сьогодні» (Future Today Institute), прогнозує, що в найближчі 10 років в новинних редакціях зникнуть професії репортера, СММ-менеджера, мультимедіа та графічного дизайнера, продюсера веб-контенту, редактора стрічки новин і редактора факт-чекінгу, а замість них будуть такі посади, як продюсер доповненої реальності, розробник ботів, громадський редактор з програмування. Вебб вважає, що наступна хвиля розвитку онлайн-медіа буде ґрунтуватися на штучному інтелекті [12] – (ШІ; англ. Artificial intelligence, AI) – властивості інтелектуальних систем виконувати творчі функції, які традиційно вважаються прерогативою людини [1].

Останнім часом ми все частіше стаємо свідками розважального цифрового креативу, створеного роботами: в соціальній мережі Twitter спочатку з'явився акаунт, який пародіює стиль послань Дональда Трампа, а незабаром після цього – аналогічна фейкова сторінка, яка друкує твіти від імені Рамзана Кадірова.

Повчальною для людства стала історія з використанням ботів у відомому месенджері Фейсбук, який запустив чат-боти у квітні 2016 року. Боти могли самостійно навчатися [14], але вже 1 серпня 2017 року Фейсбук був змушений вимкнути систему штучного інтелекту через те, що боти здійснили спроби самостійного спілкування між собою [13].

Цікаво, що за кілька днів до цієї події про штучний інтелект посперечалися голова Facebook Марк Цукерберг і засновник SpaceX, Tesla і PayPal Ілон Маск. Маск закликав владу США посилити регулювання систем штучного інтелекту, попередивши, що вона становить загрозу для людства. Про потенційну загрозу з боку штучного інтелекту раніше говорив і британський учений Стівен Хокінг [13].

Заяви Маска викликали роздратування у засновника Facebook Марка Цукерберга, який назвав їх «досить безвідповідальними». Але через «повстання ботів» навіть Цукерберг був змушений вжити попереджувальних заходів відключення систем штучного інтелекту, які могли вийти з-під контролю ІТ-фахівців [13].

У той же час штучний інтелект (ШІ) здатний виконувати низку відповідальних завдань в редакціях. Наприклад, передвиборний бот даних (Election DataBot) від компанії ProPublica збирає значні масиви інформації про президентські вибори в США, виконує репортажі в режимі реального часу про фінансову звітність кампанії, описує опитування, тренди пошуків в Гуглі та ін. [12]. В авторитетній газеті «The Washington Post» рутинну чорнову роботу зі збору фактів теж виконує спеціальний робот. Замітки ШІ про Олімпійські ігри в Ріо-де-Жанейро виставляли на сайті видання [7]. Associated Press використовує програмне забезпечення для генерації новинних історій в звітах про корпоративні доходи. Fox автоматично створює спортивні резюме, що з'являються на сайті Big Ten Network, а Yahoo використовує схожі технології для формування спортивних звітів для різних видів фентезі-спорту, індивідуальні для кожного користувача [9]. Потенціал автоматизованої журналістики в збільшенні швидкості, масштабів і точності є величезним – алгоритми не втомлюються і не відволікаються. Очевидно, що в найближчому майбутньому подібне ноу-хау знайде застосування і в Україні.

Зазначені тенденції змушують серйозно замислитися над тим, що повинен знати і вміти журналіст, щоб залишитися в професії, коли збір і аналіз даних за нього буде виконувати ШІ.

Наприклад, Ілон Маск спрогнозував масове безробіття на Землі через роботів. Виступаючи на саміті Національної асоціації губернаторів Сполучених Штатів Америки, він назвав штучний інтелект «найбільшою загрозою, з якою стикається цивілізація». За його словами, якщо вчасно не втрутитися в процес розвитку цих систем, то буде надто пізно [13].

Так само і «Атлас нових професій», які підготували фахівці російського Сколково, відносить журналістику після 2020 року до «професій-пенсіонерів», оскільки «через 20 років штучний інтелект зможе на 95% вирішувати завдання, пов'язані із засобами масової інформації» [3]. На думку прогнозистів атласу, «основною долею журналістів стане авторська журналістика, побудована на оригінальних поглядах і підході автора, близька до художньої літератури чи кіно» [3].

Іншої думки дотримується керівник відділу цифрових проектів «The Washington Post» Джеремі Гілберт, за словами якого робот залучений до штату не для того, щоб замінити живих «акул пера», а щоб допомогти репортерам зосередитися на написанні розширених і розгорнутих матеріалів [7].

Згідно зі звітом колумбійського Tow Center і дослідника Андреаса Грефа [9], автоматизована журналістика ще не «оперилася», вона все ще не є досконалою і не продукує красиво складених речень (у найближчому майбутньому). Також вона не працює в галузях, де немає структурованих даних або наявні дані туманні, і вона не може дати в статті відповідь на питання «чому?», тільки на «що?». Також американських дослідників турбує питання про наслідки для демократії, якщо алгоритми захоплять роль журналістики як сторожового пса для уряду: чи може і повинно суспільство довіряти алгоритмам як механізму забезпечення роботи системи стримувань і противаг, виявлення важливих питань і встановлення суспільної порядку денного щодо демократичного процесу формування громадської думки [9].

З огляду на зазначені закономірності, можна дійти висновку, що журналісти збережуть за собою сферу аналітики і публіцистики, в яких домінує робота зі смислами, креативна, особистісна, емоційно-оцінна складова. Про подібні можливості для тих, хто хоче залишитися в професії, висловилися в Twitter після публікації доповіді Е. Вебб і журналістів провідних світових ЗМІ. Наприклад, журналіст-розслідувач «9 News» Кріс Вандервеен заявив: «Люди, які можуть писати, розкопувати факти, розповідати довгі історії і знають, що таке новини, завжди будуть мати роботу» [16].

Це означає, що майбутні журналісти повинні паралельно з засвоєнням журналістських навичок осягати розширену теоретичну інформацію з соціології, політології, філософії, історії тощо, щоб від ролі статистів, яка все сильніше технізується і переходить під контроль штучного інтелекту, перейти до аналізу процесів, що відбуваються з людиною, суспільством, країною і світом.

Сьогодні ці завдання все частіше виконують професійні філософи, політологи, економісти, історики і соціологи, які за своїм родом діяльності покликані роздумувати над зазначеними проблемами. Журналісти часто не витримують конкуренції з ними через нестачу теоретичної підготовки: їм гостро не вистачає як спеціальних знань, так і володіння методологією досліджень в області конкретних наук.

Їх західні колеги відповідно до тієї школи, яка існує в низці країн, отримують спеціальну журналістську освіту тільки на рівні магістратури, як надбудову над бакалаврською освітою за іншими спеціальностями, оволодіння якими потім допомагає їм спеціалізуватися на якійсь вузькій темі.

В українській освітній традиції такий підхід не знайшов широкої підтримки, і майбутній журналіст має можливість освоювати майбутню професію вже з бакалаврату. Але при цьому він повинен отримувати максимум знань філологічних, суспільно-політичних і природничо-наукових дисциплін, які, як це вже робиться в Інституті журналістики Київського національного університету ім. Т. Шевченка, вже з молодших курсів мають поєднуватися зі спеціалізацією за певною тематикою: «спортивна журналістика», «економічна журналістика», «політична журналістика» і т. п. – для того, щоб зрештою стати фахівцем, який знає «все про дещо і потроху про все».

Таким чином, в сучасних ЗМІ простежується тенденція технізації всіх рутинних операцій, які виконує журналіст – від збору даних до їх класифікації, що в найближчому майбутньому загрожує зникненням цілого ряду журналістських професій і передачею їх функцій штучному інтелектові. При цьому прерогативою журналістів залишаються всі сфери, які потребують творчого підходу, роботи зі смислами, цінностями й емоціями. У журналістській освіті це актуалізує завдання підготовки аналітика – освіченого, ерудованого, компетентного в певних темах на рівні експерта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аверкин А. Н., Гаазе-Рапопорт М. Г., Поспелов Д. А. Толковый словарь по искусственному интеллекту [Электронный ресурс]. – М.: Радио и связь, 1992. – 256 с. – Доступно з: <http://www.raai.org/library/tolk/aivoc.html#L208>. – 13.09.2017.
2. Аграновский В. А. Вторая древнейшая [Электронный ресурс] / В. Аграновский. – М.: Вагриус, 1999. – 416 с. – Доступно з: http://lib.ru/NEWPROZA/AGRANOWSKIJ_W/agran_01.txt. – 10.11.2016.
3. Атлас новых профессий Сколково [Электронный ресурс]. – Доступно з: <http://edu2035.org/pdf/GEF.Atlas-ru.pdf>. – 13.09.2017.
4. Здоровега В. Й. Про журналістику і журналістів: Статті, есе, виступи, діалоги / В. Здоровега. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 131 с.
5. Корконосенко С. Г. Преподавание журналистики в высшей школе: учеб. пос. / С. Корконосенко. – СПб.: Свое издательство, 2015. – 160 с.
6. Михайлин И. Л. Основы журналистики: учебник / И. Михайлин. – Харьков: ХИФО, 2004. – 350 с.
7. Николаев Я. Вкальвають роботи [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://rg.ru/2016/08/11/sostavlen-spisok-futuristicheskikh-professij-blizhajshego-budushchego.html>. – 10.11.2016.
8. Різун В. В. Проблеми і перспективи розвитку журналістської освіти в Україні початку ХХІ століття / В. Різун // Наукові записки Інституту журналістики. – 2004. – Т. 16. – С. 6–13.
9. Сухачева А. Будущее автоматизированной журналистики [Електронний ресурс] / А. Сухачева // Новый репортер. – Доступно з: <http://newreporter.org/2016/01/11/budushhee-avtomatizirovannoj-zhurnalistiki/>. – 13.09.2017.

10. Тулупов В. В. Журналистское образование для XXI века / В. Тулупов // Высшее образование для XXI века: XIII Международная научная конференция. Москва, 8–10 декабря 2016 г.: Доклады и материалы. Круглый стол. Профессиональная подготовка в сфере масс-медиа. Часть 1 / отв. ред. О. Е. Коханая. – М.: Изд-во Моск. гуманит. ун-та, 2016. – С. 15–22.
11. Штучний інтелект: історія виникнення і перспективи розвитку [Електронний ресурс] // Futurum: майбутнє сьогодні. – Доступно з: <https://futurum.today/shtuchnyi-intelekt-istoriia-vynyknennia-ta-perspektyvu-rozvytku/>. – 13.09.2017.
12. Edge A. Journalism jobs of the near future, according to Amy Webb [Електронний ресурс] // Journalism.co.uk. – Доступно з: URL: www.journalism.co.uk/news/journalism-jobs-of-the-near-future-according-to-amy-webb-on-a16/s2/a673836/. – 10.11.2016.
13. Facebook вимкнув систему штучного інтелекту: боти винайшли свою мову [Електронний ресурс] // УНІАН. – Доступно з: <https://www.unian.ua/science/2058576-facebook-vimknuv-sistemu-shtuchnogo-intelektu-boti-vinayshli-svoyu-movu.html>. – 13.09.2017.
14. Facebook запустив власну платформу для ботів [Електронний ресурс] // Dizitaliziren: Новини dizital-маркетингу. – Доступно з: <http://watcher.com.ua/2016/04/13/facebook-zapustyv-vlasnu-platformu-dlya-botiv/>. – 13.09.2017.
15. Postman N. Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business / N. Postman. – New York: Viking, 1985. – 192 p.
16. Vanderveen C. [Електронний ресурс] // Twitter. – Доступно з: <https://twitter.com/chrisvanderveen/status/777595073026400257>. 10.11.2016.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND MASS MEDIA: CHALLENGES FOR JOURNALIST PREPARATION

Natalya Yablonovska

*Zhytomyr Ivan Franko State University,
40, Velyka Berdychivska Str., Zhytomyr, 10008, Ukraine
e-mail: yablon1973@gmail.com*

The author draws attention to tendency to technologize all the routine operations in today's media performed by a journalist from data collection to their classification, which in the near future threatens the disappearance of a number of journalistic professions and the transfer of their functions to artificial intelligence. The potential of automated journalism to increase speed, scale and accuracy is enormous, as the algorithms are not tired and not distracted. It is obvious that in the near future such know-how will find application in Ukraine as well. In this case, the prerogative of journalists will remain all areas that require a creative approach, work with meanings, values and emotions. Future journalists must, in parallel with the mastering of journalistic skills, learn comprehensively theoretical information on sociology, political science, philosophy, history, etc., so that from the role of statisticians, which is increasingly technical and passes under the control of artificial intelligence, go to the analysis of processes that occur with a man and a woman, society, country and the world. Today, these tasks are increasingly carried out by professional philosophers, political scientists, economists, historians and sociologists, who, in their activities, are called upon to reflect on these problems. Journalists often do not

compete with them due to the lack of theoretical training, since they are acutely lacking both special knowledge and possession of research methodology in the field of specific sciences. The article substantiates the need to strengthen the analytical and general theoretical training of the future journalists, caused by the rapid development of information and communication technologies, in which there are actively working mechanisms of substitution of the journalist to establish a newsroom content.

Key words: journalism education, artificial intelligence, mechanization, journalism.